

Pukovnik
MILUTIN CIVIĆ

Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji i problemi razoružanja

Stanje i ponašanje vojnog faktora i njegova vrlo velika uloga kao sredstva politike, jedna su od najvažnijih determinanti nivoa ukupne bezbednosti u Evropi i svetu uopšte. Otuda je sasvim razumljivo što su vojna pitanja, uključujući i pitanje razoružanja, u centru pažnje Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS). Iako ne odlučuje o konkretnim merama razoružanja, KEBS je, kao opšte-evropski politički forum, pravo mesto gde ne samo da treba raspravljati o ovom najvažnijem pitanju sadašnjeg evropskog trenutka, već i utvrditi političke okvire njegovog rešavanja.

Pitanja u vezi s razoružavanjem su u završnom aktu Konferencije u Helsinkiju obuhvaćena na najopštiji način, konstatacijom o postojanju interesa svih »za smanjenje vojne konfrontacije i unapređivanje razoružanja«. U njemu su takođe utvrđena načela kojima pojedine države treba da se rukovode u razgovorima što se vode ili će se voditi o razoružanju. U tim načelima države učesnice priznaju: komplementarnost političkih i vojnih vidova bezbednosti; uzajamni odnos bezbednosti svake države i bezbednosti u Evropi i Mediteranu; poštovanje interesa bezbednosti svake države u skladu s njihovom suverenom jednakosti; obavezu zemalja učesnica da o razgovorima o razoružanju u drugim forumima obaveštavaju ostale države. Takođe, u deklaraciji o principima i pitanjima koja se tiču njihove praktične primene države učesnice izjavljuju da će »preduzeti efikasne mere koje, po svom domašaju i prirodi, predstavljaju etape ka konačnom cilju opšteg i potpunog razoružanja pod striktnom i efikasnom međunarodnom kontrolom«.

Završnim aktom, međutim, nisu predviđene nikakve konkretne mere u vezi s efektivnim smanjenjem oružanih snaga i razoružanja,

pa se o implementaciji tog dokumenta posle Helsinkija može govoriti samo sa stanovišta navedenih načelnih postavki.

Nažalost, odmah se može konstatovati da se posle Helsinkija vojni faktor u Evropi razvija i ponaša suprotno duhu i intencijama KEBS. Bez obzira na zahteve o razoružanju, vojne snage na našem kontinentu nastavljaju da se intenzivno naoružavaju.

KEBS se održava u uslovima kada je Evropa pritisnuta vojnom silom čije mogućnosti u pogledu razaranja do sada nisu poznate u istoriji čovečanstva. Reč je o skoro 8 miliona naoružanih ljudi, 39 hiljada tenkova, više od 10 hiljada najsavremenijih borbenih aviona, blizu 11 hiljada taktičkih nuklearnih bojnih glava itd.

Trka se nastavlja, i to ne toliko u nagomilavanju broja oružja koliko u neprekidnom povećavanju kvalitativnih vrednosti i mogućnosti borbenih sredstava i sistema. U skladu sa svojim planovima tehničke modernizacije oružanih snaga, blokovi, a, posebno velike sile, naporedo ojačavaju i nuklearnu i konvencionalnu komponentu, a težište je na pojedinim sredstvima i borbenim sistemima koji po dometu, preciznosti i razornoj moći višestruko premašuju ranija.

Prema podacima dostupnim javnosti, na primer, u idućih pet godina će se u zemljama NATO proizvesti više od 9 hiljada vrhunskih borbenih aviona, od kojih će veći deo biti uveden u njihove oružane snage, zatim, približno isti broj novih tenkova i mnogobrojna druga sredstva. Vrlo velik obim i dinamika uvođenja novih sredstava zapažaju se i iz zvaničnih saopštenja. Prema tim saopštenjima u 1977. godini bilo je planirano da samo evropske zemlje NATO u svoje oružane snage uvedu, sem ostalog, 1.980 tenkova i oklopnih transportera, 6.340 vrlo efikasnih protivoklopnih sredstava, 125 aviona i helikoptera, 31 ratni brod itd. Za 1978. je planiran sličan intenzitet naoružavanja, s tim što je nagomilavanje nekih oružja još impresivnije.

Prema tvrđenjima zapadnih javnih izvora, za koja zemlje Varšavskog ugovora nalaze da su preterana, u toku poslednje dve godine oružane snage istočnoevropskih socijalističkih zemalja su popunjene sa pet hiljada novih tenkova, desetak hiljada oklopnih transportera, velikim brojem savremenih aviona i drugim sredstvima.

Umesto da se posle Helsinkija uspori, trka u naoružavanju se zahuktala ostvarivanjem novih programa istraživanja i proizvodnje oružja kao što su neutronska bomba, aerosolni eksplozivi, projektili s automatskim vođenjem, kosmička i druga oružja.

Istraživanje, razvoj i ispitivanje novih sistema oružja apsorbuje oko 25% celokupnog naučnog kadra i oko 40% ukupnih sredstava utrošenih za sva istraživanja u svetu. Ukupna godišnja vrednost pro-

izvodnje ratne tehnike premašuje 110 milijardi dolara, a dinamika uvođenja novih sredstava se karakteriše ubrzavanjem akumulacije vrhunske borbene tehnike u svim vidovima oružanih snaga. Takav razvoj je već sada doveo do vrlo visokog stepena zasićenosti jedinica modernom tehnikom, a u razvijanju oružja i do povećanja njihove vatrene moći za 5—6 puta u odnosu na II svetski rat. Neka nova oružja i sistemi zbog radikalno novih kvaliteta i svojih mogućnosti dinamiziraju i zaoštavaju ovu trku. Njeno intenziviranje u ovom periodu posebno podstiče pojava neutronske bombe čije eventualno uvođenje u operativnu upotrebu može imati dalekosežne vojne i političke posledice. Zbog svojih osobina kao novo sredstvo, u inače bogatom nuklearnom arsenalu, neutronska bomba,* naročito u sprezi sa krstarećim raketama, pojavljuje se kao sredstvo masovnog uništavanja žive sile ne samo oružanih snaga već i stanovništva. U miru i u ratu ovo može imati i nepredviđene psihološke efekte. Amerikanci vrše pritisak na svoje saveznike da prihvate naoružavanje NATO ovim oružjem. Njegova eventualna pojava u zapadnoj Evropi verovatno bi provocirala i ubrzala proizvodnju takve bombe i od strane SSSR, pa bi tako ukupan nivo nuklearnog arsenala bio podignut na znatno viši nivo od dosadašnjeg. Za nenuklearne i slabije naoružane zemlje, neutronska bomba predstavlja posebnu opasnost i zbog toga što je njeni posednici već sada pokušavaju karakterisati kao konvencionalno oružje, čija bi primena bila moguća u svim vrstama ratova.

Velike sile i ostale industrijski razvijene zemlje ulažu veliki napor kako bi tehničkim napretkom, pogotovu u oblasti tzv. post-nuklearne tehnike (laserska tehnika, koncentrisana energija, antimaterija i dr.), narušile postojeću ravnotežu u svoju korist i time postigle odgovarajuće prednosti. Rezultat toga je neprekidno podizanje odnosa vojnih snaga na viši stepen, a to je, očevidno, velika opasnost po mir u svetu. S druge strane, rapidno poboljšavanje taktičko-tehničkih svojstava klasičnog naoružanja (npr., nekoliko aerosolnih bombi ima efekat jedne nuklearne) i istovremena minijaturizacija i diferencijacija nuklearnog, uzrok su naglog smanjivanja razlike između ta dva

* Karakteristična svojstva neutronske bombe: neutronska radijaciono dejstvo čini 80% njegovog ukupnog energetskog spektra, a samo 20% otpada na udarni i toplotni efekat; uništava živu silu bez nanošenja velikih šteta tehnici; civilnoj i vojnoj infrastrukturi; tehnologija izrade i cena su takvi da je moguća masovna proizvodnja eksplozivnih punjenja podobnih za lansiranje, pored ostalog i iz postojećih artiljerijskih oruđa. Iako nuklearno, ovo oružje se približava klasičnom kao sredstvo neposredne podrške. U sistemu strategije elastičnog odgovora i isturene odbrane po vremenu upotrebe nalazi se odmah iza klasičnog ili pak u kombinaciji sa ovim. Predstavlja novu pretnju i opasnost od ugrožavanja bezbednosti nenuklearnih i vanblokorskih zemalja koje se u svojim odbrambenim koncepcijama oslanjaju, pre svega, na ljudski faktor i inspirišu masovnim otporom stanovništva.

doskora izrazito različita nivoa vojnog arsenala, usled čega se povećava opasnost od toga da neki klasični oružani sukob preraste u nuklearni.

Razgovori o razoružanju, koji se već dugo godina vode na nekoliko naporednih koloseka, do sada nisu dali značajnije rezultate. Pregovori između dva bloka o smanjenju oružanih snaga i naoružanja u centralnoj Evropi (SOSIN), koji se vode u Beču, u potpunom su zastoju. Obe strane su praktično na polaznim pozicijama. Predstavnici NATO tvrde da VU na centralnoevropskom vojištu ima znatno više vojnika (1,145.000) nego NATO (980.000), pa traže takozvano asimetrično smanjenje, odnosno veće smanjenje snaga protivničkog nego svog bloka. Od strane Varšavskog ugovora se, naprotiv, tvrdi da su snage u osnovi izjednačene i predlaže se linearno smanjenje za oko 30% za svaku stranu. U suštini, problem je u suprotnosti ciljeva koje svaka strana želi da postigne. NATO hoće da ublaži nepovoljan odnos u oklopnomehanizovanim snagama, a VU nastoji, po nekim ocenama, da smanji američko prisustvo u Evropi i ograniči rast vojne moći SR Nemačke.

Pregovori o ograničavanju stratezijskih nuklearnih sredstava (SALT-2) dugo su bili »zamrznuti« da bi u novije vreme bili stvoreni izgledi za povoljan ishod nedavno obnovljenih pregovora. »Zamrzavanje« je, izgleda, bilo posledica odustajanja SAD od dogovora u Vladivostoku i novog Karterovog predloga po kome bi se svakoj strani, umesto po 2.400, koliko je predviđao SALT-1, dozvolilo da ima po 1.800 stratezijskih raketa. Karterovim predlogom predviđa se uglavnom smanjenje interkontinentalnih ili »teških« raketa u kojima SSSR ima znatnu prednost. Broj tih raketa kod SSSR smanjio bi se od 522 na 150, a broj američkih ostao bi i dalje isti — 54. Time bi SAD, blagodareći, navodno, većoj preciznosti svog oružja, većem broju nuklearnih glava i krstarećih raketa, ostvarile prednost u ukupnom odnosu nuklearnih sredstava. Pri tako protivurečnim ciljevima sporazum se može postići samo pod uslovom da obe strane učine ustupke.

Ne potcenjujući nimalo stvarni značaj sporazumevanja o ograničavanju nuklearnog oružja između dve velike sile, ipak treba podsetiti na iskustvo da prvi sporazum (SALT-1) nije doveo do obustavljanja trke u nuklearnom naoružavanju. Naprotiv, u petogodišnjem periodu postojanja tog sporazuma, usavršavanje nuklearnog oružja doživelo je pravi bum.

Drugi i najčešće bezsadržajni multilateralni razgovori koji se vode u Ženevi u Komitetu o razoružanju (CCD), takođe nisu dali ozbiljnije rezultate koji bi značili korak ka razoružanju.

U takvim uslovima Jugoslavija je pokrenula inicijativu, koju su prihvatile sve nesvrstane zemlje, da se 1978. godine održi Specijalno zasedanje Generalne skupštine OUN o razoružanju. Ono bi trebalo da bude izraz interesa svih zemalja sveta da se obustavi trka u naoružavanju i da najzad otpočne proces razoružanja.

Beogradski sastanak KEBS ispoljio je duboku zabrinutost zbog trke u naoružanju. U svojim prvim istupanjima predstavnici gotovo svih zemalja učesnica sudbinu popuštanja u Evropi i u svetu povezivali su sa razoružanjem. Međutim, neke zemlje, a to su one čije su oružane snage među najvećim, kategorički su isticale da KEBS nije mesto na kome treba da se razgovara o razoružanju, najavljujući otpor ideji da Konferencija reafirmiše i još snažnije nego u Helsinkiju naglasi interes Evrope za razoružanje.

Upravo taj interes najadekvatnije je iznet u predlogu devet nesvrstanih i neutralnih zemalja, među kojima je i Jugoslavija, koji je od strane svih delegacija prihvaćen kao osnova za izradu poglavlja zaključenog dokumenta o razoružanju. U njemu se podseća na interes svih zemalja učesnica da se smanji rizik vojne konfrontacije i da se otpočne sa razoružanjem, a traži se da svaka od njih (»prema svojoj ulozi i mestu u ovom procesu«) preduzme efikasne mere razoružanja i intenzivira napore u pregovorima koji se sada vode o ograničenju oružja i o razoružanju. Problemu se prilazi s opšteevropskih i opšte-svetskih pozicija i interesa, za razliku od sadašnjih razgovora u Beču, koji su isključivo međublokovski i regionalni. U tom duhu daje se i puna podrška Specijalnom zasedanju Generalne skupštine OUN o razoružanju.

Razume se da na takav apel Beogradskog sastanka pre svega i bez odlaganja treba da odgovore najveći posednici oružja i oružanih snaga — blokovi i velike sile.

Obustavljanje trke u naoružanju i otvaranje procesa razoružanja vrlo povoljno bi se odrazilo i na bezbednost u svetu, pre svega malih i manje razvijenih zemalja koje bi, uključujući se u taj proces, mogle pristupiti smanjenju svojih vojnih izdataka u korist bržeg ekonomskog razvoja. Sa druge strane, mogućnost razvijenih zemalja da pomognu ekonomski razvoj nerazvijenih bila bi realnija, jer bi se izvori sredstava našli u smanjivanju izdataka za oružje i vojnu opremu.

Jugoslavija je, kao socijalistička, samoupravna nesvrstana i mediteranska zemlja u razvoju, na sastancima KEBS-a, i u Helsinkiju i u Beogradu, bila jedan od pokretača svih aktivnosti koje doprinose vojnom detantu, te podnosila više zapaženih predloga o razoružanju.

Sve je to činila sa iskrenom željom da KEBS što više doprinese stvaranju povoljne političke klime i uslova za otpočinjanje procesa razoružanja kao bitnog sadržaja vojnog detanta u Evropi i šire, u čitavom svetu, rukovodeći se rečima svog predsednika izrečenim u Helsinkiju, gde je ukazao na »nerazdvojivost političkih i vojnih aspekata evropske bezbednosti i neophodnost istovremenog napredovanja na oba fronta«. Pri tom se ispoljilo da nam naša vanblokowska pozicija i konsekvantna politika aktivne i miroljubive koegzistencije, u stvari, otvaraju široke prostore za konstruktivnu i dinamičnu ulogu i u toj oblasti međunarodnih odnosa.

Naša zemlja je, prihvatajući Završni akt iz Helsinkija i nastojeći da ga što doslednije ostvari, stalno delovala u pravcu jačanja poverenja, stabilnosti i sigurnosti u Evropi. U svim svojim aktivnostima za dve i po godine, koje nas dele od Helsinkija, Jugoslavija je bila jedna od onih država članica KEBS-a koja se duha i slova helsinškog dokumenta dosledno pridržavala, pokrećući brojne inicijative u pogledu jačanja bezbednosti i saradnje.

Ta ocena o politici naše zemlje u Evropi podjednako se odnosi i na notifikaciju većih manevara delova oružanih snaga, gde je dala primer drugim zemljama i time što je na manevr »Golija 76« pozvala posmatrača iz svih 35 zemalja učesnica KEBS-a, iako je na njemu učestvovalo manje od 25.000 pripadnika naših OS. I više od toga: ona je notifikovala susednim zemljama i desetak vežbi manjih jedinica i pokreta trupa u prigraničnim zonama, pre svega Italiji (notifikacija vežbi jedinica ranga puka i većih).

Na beogradskom zasedanju KEBS-a Jugoslavija je istakla punu spremnost da u pogledu nekih vojnih mera uzme na sebe i nove obaveze, čak i izvan odluka ovog skupa, a nosilac je predloga za dopunu vojnih mera za jačanje poverenja usvojenih u Helsinkiju. U neformalnoj grupi devet evropskih neutralnih i nesvrstanih zemalja, veoma je aktivna u formulisanoj predloga za preduzimanje novih mera za jačanje poverenja u ovom delu sveta.

Kao pribrežna mediteranska zemlja, Jugoslavija je veoma zainteresovana za bezbednost u širem regionu Sredozemnog mora, što znači za razvijanje poverenja i jačanje bezbednosti i unapređenje saradnje i u tom regionu kao jednom od izvora permanentnih vojno-političkih kriza i žarišta ratne opasnosti. U okviru svojih inicijativa da se notifikacija kao jedna od mera jačanja poverenja proširi i na pomorsku i vazдушnu komponentu, ona se zauzima za notifikaciju i pomorskih manevara i pokreta flota, i to ne samo u blizini obala i u teritorijalnim vodama, već i uopšte u celom Medi-

teranu koji je i dalje poprište brojnih manevara, velikih vežbi i pokreta snaga vodećih svetskih sila i drugih zemalja, čime se izaziva podozrenje i nepoverenje drugih država, naročito u kriznim situacijama koje u širem regionu Sredozemlja stalno tinjaju i latentno prete miru i bezbednosti.

Jugoslavija, u stvari, u KEBS-u vidi mesto gde se kao ravnopravni i suvereni subjekti, okupljaju i razgovaraju o mogućnostima saradnje na detantu i velike i male, i blokovske i vanblokovske, i razvijene zemlje i zemlje u razvoju; ona insistira na pregovorima i saradnji svih zemalja na problemima od zajedničkog i životnog interesa, istupajući u duhu odredaba demokratski usvojenog Završnog dokumenta iz Helsinkija i zalažući se za saradnju »države sa državom« a ne bloka sa blokom. Njena aktivnost u svim etapama KEBS-a je temeljena na politici nesvrstavanja, na viziji druga Tita o novim odnosima na starom kontinentu, viziji koja počiva na principima ravnopravnosti, suvereniteta i poštovanja interesa svake zemlje, kao i na njegovoj oceni, izrečenoj u poruci 23. svetskoj konferenciji protiv atomskih i hidrogenskih bombi, održanoj avgusta prošle godine u Hirošimi — da »trka u naoružanju direktno ugrožava svjetski mir, doprinosi održavanju neravnopravnih političkih i ekonomskih odnosa u svijetu i ima stalno negativan i destabilizirajući efekat na napore usmjerene ka popuštanju zategnutosti i jačanju uzajamne saradnje i međusobnog povjerenja«.